

ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІЗ ЗМІСТОМ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті описаний досвід ознайомлення студентів вищої школи на предметах психолого-педагогічного циклу із змістом підготовки дошкільників до систематичного навчання у школі.

In article experience of acquaintance of the future teachers with the maintenance of physical and psychological preparation of the child to regular training at school is described.

Постановка проблеми. Факт вступу дитини до школи миттєво не змінює її фізіологічні та психічні можливості. Вчорашній старший дошкільник називається тепер молодшим школярем, але при тому зберіг провідні характеристики дошкільного віку й не опанував новоутворень молодшого шкільного віку. Беззаперечно, чим краще буде підготовлений дитячий організм до змін, пов'язаних із початком шкільного навчання, до можливих труднощів, тим легше він здолає їх, тим спокійніше, без ускладнень проходить процес адаптації до школи. Шестилітня дитина як школяр ще не усвідомлена педагогічними працівниками, тому різноманітні аспекти готовності до школи мають стати предметом цілеспрямованого вивчення на предметах психолого-педагогічного циклу у вищому закладі освіти.

Загальний аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Проблема шкільної зрілості (так спочатку називали готовність дитини до школи) не є новою для педагогічного загалу. На необхідності інтелектуальної та вольової підготовленості малят до систематичного навчання зауважували у свій час Ян Амос Коменський, К.Д.Ушинський, С.Ф.Русова та інші визначні педагоги. Неповторний досвід практичної роботи створений і описаний у педагогічній спадщині В. О.Сухомлинського.

Разом з тим, готовність дитини до навчання сформулювали як психолого-педагогічну проблему лише у 70-х роках ХХ століття. Тоді й почали визначати, в якому віці краще розпочинати навчання, за якого стану дитини цей процес не буде обумовлювати вади розвитку, негативно впливати на фізичне й моральне здоров'я школярів.

Активізація наукових інтересів щодо аспектів готовності до шкільного навчання спостерігається і в наш час. Паралельно із широким впровадженням новацій в освітній процес науковці намагаються прогнозувати можливі труднощі, що виникатимуть через раннє навчання дітей, визначити продуктивні форми й методи навчання таких першокласників. Майбутніх учителів початкової школи на заняттях з курсу „Вікова і педагогічна психологія” доречно ознайомити із психологічними дослідженнями Х.Хетцера, А.Керна, К.Штребеля, Й.Іразека, А.Анастасі щодо рівня навченості старших дошкільників, авторськими діагностичними методиками визначення шкільної зрілості; з аналогічними роботами представників вітчизняної психології, зокрема С.Д.Максименка, О.В.Проскури, Ю.З.Гільбуха, Т.Д.Ілляшенко.

Мета публікації. Ми переконані, що високий рівень обізнаності майбутніх учителів із аспектами готовності дитини до шкільного навчання можливий за умови злагодженої навчально-виховної роботи викладачів психологічних і педагогічних дисциплін, впровадження спецсеминару „Формування готовності дитини до школи”. Студенти педагогічного факультету мають усвідомити, що шкільна зрілість визначається морфогенетичними і психічними можливостями, реальним станом фізичного здоров'я, інтелектуальним й соціальним розвитком дитини, тобто ця категорія – і н т е г р а т и в н а . Отже, її розв'язанню сприяє комплекс факторів: соціальних, педагогічних, психологічних.

Представимо досвід ознайомлення студентів Вінницького педагогічного університету із специфікою навчання і виховання шестирічних першокласників.

Зміст експериментальної роботи. На думку сучасних дослідників, готовність дитини до навчання у школі – це той рівень загального розвитку дитини, за якого вимоги систематичного навчання не стануть надмірними й не обумовлять негативних змін у здоров'ї малюка [1: 5]. Тому вчителі початкових класів мають усвідомити, що необхідно визначати шкільну зрілість майбутнього першокласника не на початку відвідування школи (у вересні), а задовго до вступу до школи (у квітні). Тоді ще залишатиметься час для корекційного впливу на фізичне здоров'я, позитивну мотивацію шкільного навчання, вироблення стереотипів соціальної поведінки, опанування загальнонавчальних умінь, розвиток у дитини мислительних операцій.

Фактично „незрілі” першокласники – це „контингент ризику”. Саме ці діти потребують особливого підходу й ширшої уваги вчителя і батьків – ось чому педагогам вкрай необхідно набути досвід визначення рівня готовності дітей до школи. Поєднання теоретичної підготовки на предметах психолого-педагогічного циклу та педагогічної практики у старших групах дошкільних закладів сприяє систематизації фахових уявлень і виробленню навичок психологічної діагностики у студентів педагогічного факультету.

Спеціальні дослідження, проведені у різних країнах, довели, що залежно від віку початку навчання кількість „неготових першокласників” сягає від 10 до 50% у міських школах, 75% у сільських [2: 11]. Найбільше „непідготовлених” виявлено у віці п'яти – п'яти з половиною років (близько 80%), у шість років таких дітей значно менше (51%), а в шість з половиною років – 32%. Вчителям і батькам майбутніх першокласників слід знати, що найбільше дівчаток „дозріває” у віці від п'яти до п'яти з половиною років, а хлопчиків – на шість місяців пізніше. Це викликає необхідність ретельного медико-педагогічного відбору дітей до школи.

Таким чином, фахова підготовка майбутніх педагогічних працівників обов'язково передбачає детальне ознайомлення із структурою компонентів готовності дітей до шкільного навчання, опанування об'єктивних методик визначення шкільної зрілості, застосування цих знань і умінь при співбесіді з майбутніми першокласниками та їхніми батьками у ході зарахування малят до першого класу [3].

Готовність до шкільного навчання передбачає багатокомпонентне утворення. По-перше, малюк повинен хотіти йти до школи, тобто мати мотивацію до навчання. По-друге, у нього важливо сформувані соціальну позицію школяра: він має вміти взаємодіяти з однолітками, виконувати вимоги учителя, контролювати власну поведінку. По-третє, дитина має бути витривалою, оскільки їй складно витримати навантаження протягом уроку й усього навчального дня. Вона має мати адекватну самооцінку та рівень домагань. У неї повинен бути відповідний розумовий розвиток, який є підґрунтям для успішного оволодіння шкільними знаннями і вміннями, для підтримки оптимального темпу інтелектуальної діяльності, аби першокласник встигав працювати разом із класом.

Передусім важливо, аби першокласник прийшов до школи фізично розвиненим, здоровим. Доцільно ознайомити студентів із такими особливостями анатомо-фізіологічного розвитку шестиліток: вага збільшується протягом місяця в середньому на 200 г (2,2 – 2,5 кг за рік), зріст – на 0,5 см (8 – 10 см за рік). Змінюються і пропорції тіла. За шостий рік життя значно зростає довжина рук і ніг, а співвідношення голови до тулуба майже таке, як у дорослої людини. Ця зміна пропорцій і свідчить про певний етап дозрівання організму.

Маса мозку шестирічної дитини складає 1 350 г (майже 90% маси мозку дорослого). Довжина тіла становить 113 – 120 см, а маса тіла – 19 – 24 кг.

Продовжується інтенсивний розвиток опорно-рухової системи: кожна із 206 кісток тулуба значно змінюється за формою, розмірами, внутрішньою будовою. Тому неправильна поза при тривалому сидінні швидко обумовлює деформацію постави або уповільнення зростання.

У дітей шести років належним чином сформована рухова активність: шестилітка уміє ходити з різною швидкістю, також легко й швидко бігає. Різноманітні й ритмічні рухи на музичних заняттях; дитина спритна, влучна в іграх та вправах. Здатність виконувати ці види рухів не означає, що шестирічка так само успішно виконуватиме дрібні, точні й тонко координовані рухи пальців, рук. Недосконалість нервової регуляції пояснює й недостатню точність і швидкість виконання рухів, трудність завершення рухів за сигналом.

Продовжується розвиток серцево-судинної системи, підвищується її надійність, резервні можливості, удосконалюється регуляція кровообігу. В той же час, система стає більш вразливою, тобто, організм гостро реагує на несприятливі впливи зовнішнього середовища, якими можуть стати зайве статичне та розумове навантаження.

Укріплення фізичного здоров'я дошкільнят вимагає подальшого розвитку всіх фізичних якостей – спритності, витривалості, гнучкості, швидкості, сили. Раніше спеціалісти радили розвивати ці якості у дітей одночасно. Проте дослідження останніх років переконують, що інтегруючою фізичною здібністю є **витривалість**. Саме вона тісно пов'язана із працездатністю – якістю, необхідною для досягнення успіху в оволодінні змісту навчальної програми.

Наведемо приклади народних рухливих ігор, які використовують підготовлені нами педагогічні працівники для розвитку фізичної витривалості старших дошкільників, зокрема ігри з ходьбою: „Гоп-гоп”, „Куй, куй, ковалі”, „Мак”, „Диби-диби” та інші. Корисні для фізичного розвитку дошкільнят і ігри з бігом, наприклад: „Пастух і вовк”, „Панас”, „Хустинка” й подібні.

Майбутні вчителі пам'ятають, що для систематичного шкільного навчання необхідна і психологічна готовність, яка визначається системою шкільних вимог до дитини. Пов'язані вони, за твердженням Б.Г.Ананьєва, Л.І.Божович, О.М.Леонтєва, Д.Б.Ельконіна та інших, із змінами соціальної позиції малюка в суспільстві, із специфікою навчальної діяльності у молодшому шкільному віці. Конкретний зміст психологічної готовності не є постійним, він змінюється й збагачується. Традиційними її компонентами визначаються інтелектуальна, особистісна і вольова готовність.

Тривалий час рівень розумового розвитку дитини визначали за наявністю у неї знань, уявлень, що виявлялися у словниковому запасі. Словник малят у дошкільному віці дійсно різко збільшується, але це не означає, що аналогічними темпами розвивається і мислення. Тут відсутня прямо пропорційна залежність. Звичайно, певний обсяг конкретних знань про живу і неживу природу, людей та їх працю, суспільне життя необхідний шестирічній дитині як підґрунтя того, що буде в подальшому опановане у школі. Проте помилковим є твердження, що словниковий запас, спеціальні уміння і навички – єдиний чинник інтелектуальної готовності дитини до школи.

Сучасні навчальні програми, їх опанування вимагають від першокласника умінь порівнювати, аналізувати, узагальнювати, робити самостійні висновки, тобто на належному рівні розвинених пізнавальних процесів. Але належного рівня пізнавальної діяльності дошкільники досягають, якщо навчання в цей період спрямоване на активний розвиток мислительних процесів, орієнтується на “зону найближчого розвитку”. Тому ми ознайомлюємо майбутніх учителів із варіантами розвивальних словниково-логічних вправ, які можна використати на заняттях із старшими дошкільниками або в дозвіллевий час: „Четвертий зайвий”, „Нісенітниця”, „Порівняй предмети”, „Закінчення слів”, „Утвори речення”, „Назви слова”, „Майбутній письменник” та інші.

Вагоме значення в інтелектуальній готовності мають здібності до оволодіння деякими спеціальними навичками. Психологи називають їх „вступними навичками”. Важливіше не навчити дитину читати, а розвивати усне мовлення, виховувати уміння розпізнавати звуки; не вчити писати, а створювати умови для розвитку моторики, передусім руки й пальців.

До необхідних загальномовленнєвих навичок належать спроможність зосереджено слухати дорослого (від 1 – 2 до 5 – 7 хвилин), усвідомлювати фактичний зміст пропонованого, виділяти нові факти, розпізнавати невідоме, встановлювати послідовність

подій та їх причинно-наслідкові зв'язки; говорити в належному темпі, дотримуючись вимог зв'язного висловлювання (чітко, послідовно, повно). Ці уміння старші дошкільники опановують як на заняттях, так і під час екскурсій, прогулянок, музично-літературних заходів тощо.

Інтелектуальна готовність провідна, але не єдина передумова успішного навчання у школі. Підготовка дитини передбачає також формування у неї спроможності прийняти нову "соціальну позицію" – статус школяра, який має коло важливих обов'язків, посідає інше, у порівнянні з дошкільниками, особливе місце в суспільстві. Ця особистісна готовність виявляється у ставленні малюка до школи, до навчальної діяльності, до вчителя, до самого себе. Педагогічним працівникам важливо знати, що зацікавлює майбутніх першокласників у школі. Традиційні відповіді, які отримали наші студенти від дошкільнят, такі: "Мені придбають красиву форму", "У мене буде новенький портфель". Зовнішні чинники шкільного життя здаються старшим дошкільникам привабливими. Проте це не найважливіші мотиви. Школа приваблює малят своєю основною діяльністю – навчанням. Позитивні мотиви виявляються так: "Хочу вчитися, щоб бути розумним, як тато", "Люблю читати і рахувати", "Навчуся писати", "Навчуся читати і читатиму казки меншій сестричці". Ці прагнення пов'язані з новими ситуаціями в розвитку шестиліток. За тестом на визначення сформованості „внутрішньої позиції школяра” майбутні вчителі початкових класів з'ясовують рівень шкільної мотивації. Тест „Веселий – сумний” допомагає педагогічним працівникам оцінити емоційне ставлення дитини до майбутнього процесу навчання у школі.

Якщо дитина не готова до соціальної позиції школяра, то навіть за високого рівня інтелектуального розвитку їй буде складно у школі. Такі першокласники поводять себе подитячому, вчать нерівно. Їхні успіхи залежать передусім від інтересу. Якщо діти виконують завдання з почуття відповідальності, то роблять це недбало, їм важко досягти якісного результату.

Серйозної уваги вимагає і формування вольової готовності майбутнього першокласника. Адже на нього чекає наполеглива праця, від нього вимагатиметься уміння робити не лише те, що йому забажалося, але й те, чого вимагає вчитель, шкільний режим, навчальна програма. Ефективними вправами щодо довільності поведінки є завдання „Розфарбуй фігури”, „Знайди такий самий предмет” та подібні до них.

Висновки з дослідження. В ході опанування спецсемінару „Формування готовності дитини до школи” майбутні вчителі переконалися, що для якісної підготовки дошкільників до шкільного навчання необхідно враховувати такі рекомендації:

- формування психологічної готовності до школи передбачає поєднання ігрової, навчальної й інших видів діяльності (праці, спілкування тощо);
- для належної ефективності навчання необхідно сформувати у дітей позитивне емоційне ставлення до занять;
- керівництво діяльністю дітей шестирічного віку слід здійснювати, широко використовуючи методи дошкільного виховання з частковим застосуванням шкільних методів;
- доречно використовувати розвивальні можливості спільної діяльності старших дошкільників і молодших школярів;
- необхідно виховувати здатність до рольового й особистісного спілкування як важливої передумови змін у провідній діяльності вихованців;
- при формуванні психологічної готовності до школи слід враховувати індивідуально-психологічні особливості дітей, які виявляються у рівні навченості, темпі засвоєння знань, ставленні до інтелектуальної діяльності, особливостях емоцій і вольової регуляції власної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Готовність дитини до навчання / Упоряд.: С.Максименко, К.Максименко, О.Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003.

2. Безруких М.М., Ефимова С.П. Знаете ли вы своего ученика? – М.: Просвещение, 1991.
3. Стаденко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Методика діагностики готовності до навчання у школі дітей шестирічного віку / Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2001.

УДК 370

І.О. Пальшкова

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглянуті питання формування педагогічної культури як складової професійної компетентності майбутніх вчителів початкових класів.

The article deals it is shown growth of professional – pedagogical cultural of students and the future teachers of initial classes.

В умовах нової освітньої парадигми, підготовка вчителів нового типу стає найважливішою умовою відродження не тільки освіти, але і культури, в загальнолюдське та європейське співтовариство.

Соціальна ситуація, що склалась, якісно по-новому ставить проблему підготовки педагогічних кадрів, вимагає наукового переосмислення цінностей системи, формування професійної компетентності вчителя, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому закладі освіти. Поки що в українському освітньому просторі недостатньо представлені книги чи статті, присвячені цій проблемі, особливо написані українською чи перекладені з європейських мов. Адже зрозуміло, що перш, ніж говорити, необхідно розібратись у сутності ключових понять і положень такого підходу.

Проблема формування професійної компетентності спеціалістів досліджувалася вітчизняними й зарубіжними науковцями. Так, учені (В.Адольф, Т.Браже, С.Будак, С.Вершловський, О.Добудько, І.Котов, Б.Кричевський, В.Маслов, Т.Новикова, Р.Овчарова, Г.Саранцев, Л.Соломко, В.Стрельников, Н.Харитоновна, О.Шиян та ін.) наголошують на необхідності розробки проблеми підвищення професійної компетентності вчителя в умовах багаторівневої професійної освіти. Інші дослідники (В.Беспалько, А.Вербицький, М.Кларін, Я.Коломийський, Г.Селевко та ін.) пов'язують рішення проблеми професійного розвитку з технологічною організацією навчання.

У зарубіжній педагогіці питанню формування професійної компетентності вчителя присвячені роботи Д.Бритела, Є.Джимеза, Р.Квасниці, В.Ландшеєр, П.Мерсера, М.Робінсона та інших.

Компетентнісний підхід у визначенні цілей і змісту професійної діяльності визнавалася В. Давидовим, І.Лернером, В.Краєвським, В.Лозовою, В.Онищуком, В.Паламарчук, М.Скаткіним та іншими вченими. У психолого-педагогічній літературі, зокрема в теорії та практиці управління персоналом широко використовуються поняття “компетентність” і “компетенція”. У ці поняття вкладається різний сенс, що, безумовно, утруднює як теоретичну розробку питання, так і організацію практичної роботи з оцінки професійної компетентності. Нам уявляється, що це положення пов'язане з перекладним характером джерел, які використовують спеціалісти, у яких ці поняття прирівнюються, що, можливо, відбувається у зв'язку з однаковим звучанням цих слів іноземними мовами.

Мета статті – вивчити поняття педагогічної компетентності вчителя початкових класів та визначити можливості формування професійно-педагогічної культури студентів засобами творчих завдань.